

Український орденоносець Шон Пенн

Анастасія Канівець

24 лютого, на тлі вісток з фронтів, порівняно малопомітною пройшла інформація: всесвітньовідомий актор Шон Пенн в Україні й збирається знімати про неї фільм. Втім, під час вручення президентом Володимиром Зеленським нагород іноземним зіркам, що відвідали Україну¹, його відзначення викликало найменше сумнівів. Від початку російського вторгнення, до того, як світовою спільнотою пройшла хвиля солідарності з Україною і стало гарним тоном демонструвати підтримку їй, Шонн Пенн чітко висловив свою позицію: «Якщо ми дамо Україні битися самій, наша американська душа буде втрачена». Ці слова, сказані 25 лютого, коли думка про «Київ впаде за три дні» ще не була заперечена самим життям, можна сміливо вважати одним із гасел опору демократичного світу новітньому тоталітаризму.

Шон Пенн у кадрі

Звісно, наївно було б вишукувати джерела активізму актора в його творчості... хоча творення будь-якого фільму – це своєрідне дослідження, як і підготовка будь-якої серйозної ролі. А серйозних робіт, і акторських, і режисерських, у Шона Джастіна Пенна (н. 17.08.1960) вдостат.

Амплуа актора одним словом не визначити. Зрозуміло, що йдеться про актора характерного плану. Червоною ниткою в його творчості проходить образ людини поза законом, але це зазвичай не банальний злочинець, а складна амбівалентна постать. Акторський вступ Пенна до цієї теми відбувся (якщо не рахувати комедії «Зломники», 1984) досить непересічною кіноісторією «Агенти Сокіл і Сніговик» Джона Шлезінгера (1985). Фільм переповідав реальну історію зради двох молодих американців, Крістофера Бойса і Долтона Лі, які продавали Радянському Союзу секретну інформацію; Пенн зіграв Лі, наркочилера, котрого вмовив стати шпигуном-кур'єром його друг Бойс. Лі в цій історії більше цікавлять гроші та можливості для наркотрафіку... проте і цей нібито малосимпатичний образ, завдячуючи харизмі актора, викликає у глядача щось близьке до симпатії. Харизматичний у його виконанні навіть засуджений до страти за вбивство підлітків Метью Понселе у «Мрець іде» (1995, реж. Тім Роббінс, «Срібний ведмідь» «Берлінале» за найкращу чоловічу роль). Актор уміє перетворити кожен історію на драму, за якою цікаво спостерігати, як і за тим, як талановитий актор «грає на флейті» глядацьких емоцій. Вершиною лінії амбівалентних переступників закону стала роль у «Таємничій річці» Клінта Іствуда (2003), що



Актор Шон Пенн

за нього актор одержав свого першого «Оскара». Його Джиммі Маркум має яскраве кримінальне минуле; жорстоке вбивство дочки знову штовхає чоловіка до насильства. Власне, чимало Пеннових ролей – не про злочин і злочинця, а про людину, що опинилася по той бік закону, і саме в такому ключі актор подає образ. Яскравим прикладом такого підходу є «Поворот» Олівера Стоуна (1997). Обрана траса приводить героя у містечко, кожна зустріч в якому невпинно штовхає його до вбивства і смерті: майже антична трагедія в декораціях Аризони. Цікаво, які світоглядні «повороти» згодом здійснять режисер та виконавець головної ролі. Обое займають критичну щодо мілітарної політики США позицію, але Пенн потім виступить проти російської агресії, в Стоуна ж мистецькі рефлексії про «роль особистості в історії» деградує до виправдання путіна і Януковича, а Майдан сприйматиметься в рамках конспірологічної теорії «в усьому винне ЦРУ». Лише відкрите вторгнення росії змусило його не те щоб переглянути своє ставлення, але бодай визнати, що тут «Путін був неправий»².

Далі в творчості Шона Пенна-актора відзначимо «правозахисницьку» сторінку; власне, і на великий екран він виходить у фільмі про захист кадетами рідного училища від закриття й продажу агентству нерухомості («Відбій» Гарольда Бекера, 1981). Його персонаж, кадет Алекс Два

¹ Їх отримали Шон Пенн, Бен Стіллер і Джессіка Честейн; ходили жарти, що Анджеліна Джолі не була удостоєна нагороди, оскільки обмежилася Львовом і не завітала до президента.

² Support for Putin among western celebrities drains away over Ukraine // <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/11/vladimir-putin-celebrities-ukraine-invasion-steven-seagal-gerard-depardieu>



Шон Пенн у фільмі «Гарві Мілк». Режисер Гас Ван Сент. США, 2008.

йер, і тут має особнє положення: він допомагає боронити училище радше з міркувань дружби й солідарності. Власне, такий активізм – не «лицарський», героїчний, а глибоко особистісний – демонструють герої Пенна в наступних фільмах. Сем Доусон із «Я – Сем» (1997, реж. Джессі Нельсон), батько із інтелектуальною недостатністю, має виборювати право опіки над власною донькою. Чи не найуспішнішим у кар'єрі актора став «Гарві Мілк» Гаса Ван Сента (2008) – біографічний фільм про політика й ЛГБТ-активіста 1970-х, що разом із мером Сан-Франциско Джорджем Москоні був вбитий позбавленим посади міським урядовцем. Історія Мілка, знакової постаті в історії Сан-Франциско та новітнього мученика гей-спільноти, був тепло прийнятий критикою та фестивалями, зокрема, приніс творцям два «Оскар» – за сценарій та найкращому виконавцю головної ролі. Образ Мілка, з одного боку, це також людина «поза правилами», навіть «поза законом» (статус ЛГБТ у той час); з іншого, це той, хто має право і змогу виступити проти несправедливого устрою і його змінити. Сам акторський малюнок – м'який, навіть ліричний, без притаманної багатьма образами Пенна жорсткватості й дивакватості – виділяється на загальному тлі його робіт.

Що ще згадати в короткому нарисі про акторську роботу? Звісно, воєнну тематику. Вона цікава нам і тим, що віддалено перегукується з «українською» сторінкою в житті й біографії кінорежисера. По-перше, це все той самий дебютний «Відбій», герої якого влаштовують справжню військову операцію з порятунку alma mater. Далі були культові «Військові втрати» Брайана Де Пальми (1989) і «Тонка червона лінія» Терренса Маліка (1998). Але, взяті в цілому, ці роботи – не глорифікація війни: вона постає радше екстремальним межовим станом, що «дозволяє» людині вийти за рамки суспільних законів та умовностей і вивільнює її справдешню сутність. Чимало в доробку актора і політичних кінострічок. Цей напрям (до речі, відсутній в Україні – що говорить про рівень політичної зрілості суспільства) може включати в себе чи не кожен жанр, і в багатьох Шон Пенн зміг показати себе, причому в різних іпостасях. То він політик-популіст, що виходить на політичний кін як «слуга народу» і швидко починає дертися владною драбиною, не гребуючи жодними засобами (Віллі

Старк у «Всьому королівському війську» Стівена Зейлліана 2006 року екранізації роману Роберта Пенна Воррена). То невдаха, котрий під тягарем особистих і фінансових проблем ламається і робить невдалу спробу замаху на президента («Вбити президента. Замах на Річарда Ніксона» Нільса Мюллера 2004 року, на основі реальних подій). То – учасник подій, які втягують його в найтемніші таємниці світової політики («Перекладачка» Сідні Поллака, 2005, і «Чесна гра» Дуга Лімана, 2010).

І, як слід для актора такого рангу, – ролі в авторському кінематографі. Тут уже не виведеш «формулу Пенна», в його доробку роботи в діапазоні від джазового гітариста Еммета Рея у «Солодкому та бридкому» Вуді Аллена (1999) та колишньої рок-зірки в стані екзистенційної кризи у «Де б ти не був» Паоло Соррентіно (2011) до математика із хворим серцем у «21 грами» Алехандро Іньярриту (2008) чи героя філософської драми Терренса Маліка з промовистою назвою «Древо життя» (2011). Тут уже кожен герой сам визначає для себе місце в світі, і чи взагалі це місце для нього є.

У режисерському кріслі

Ще на межі 80-х і 90-х Шон Пенн зробив паузу в акторській роботі і присвятив себе власному кінопроекту. В 1991-му виходить його дебютний «Індіанець, що біжить» за досить неординарним першоджерелом – пісню Брюса Спрінгстїна Highway Patrolman («Патрульний на шосе»). У центрі – майже архетипна історія про двох братів, «хорошого» і «поганого». Джо (Девід Морс) – гарний сім'янин, гарний поліцейський і просто гарна людина; Френк у блискучому виконанні Вігго Мортенсена – бунтівлива душа, «мятежний син», що не може знайти – та, власне, й не шукає – собі місця у звичайному житті. Ідея сценарію прийшла до Шона Пенна, ще актора-початківця, коли йому був 21 рік, а наступне десятиліття шукав для неї сценариста. Щоб зрештою зробити все самому³. Та уповні довести свою режисерську спроможність.

Наступні дві стрічки можна розглядати як свого роду диптих. Обидва сюжети розгорнуті довкола смерті дитини та розповідають, як така трагедія визначає долі людей навколо. У «Постовому на перехресті» (1995), також за сценарієм Пенна, батько загинув в ДТП дівчинки не може повернутися до нормального життя і, дізнавшись про вихід з в'язниці винуватця трагедії, вирішує вбити його. Ненавмисний вбивця сам не може оговтатися після трагедії і просить лише триденної відстрочки; як, мабуть, здогадується читач, ці три дні і спроба відплати змушують героїв переосмислити життя і, здається, примиритися з трагедією та «відпустити» минуле. У 2001 виходить «Обітниця» за однойменним твором Фрїдріха Дюрренматта. Герой, поліцейський, що виходить у відставку, в останній вечір служби виїжджає на місце злочину; мати жертви, згвалтованої і жорстоко вбитої дівчинки, бере в нього обі-

³ Saito S. Sean Penn Reflects on His Directorial Debut "The Indian Runner" 20 Years Later // <https://moveablefest.com/sean-penn-reflects-on-indian-runner-20-years-later/>

цянку знайти вбивцю. Ці пошуки визначають його життя на пенсії, і вони ж його ламають. Обидва фільми об'єднані не лише спільними мотивами, а й виконавцем головної ролі – Джеком Ніколсоном, котрий сплавлює в своїй грі біль від втрати (навіть якщо це втрата чужої дитини), цілеспрямованість... і внутрішню приреченість. «Постовий на перехресті» хвибує на певну нарочитість (особливо фінальна сцена, коли батько у гонитві за вбивцею дочки випадково опиняється на її могилі і тут переживає щось близьке до катарсису), «Обітниця» ж, попри чутливу тему, подає її з належною делікатністю і переконливістю.

Якщо в попередніх фільмах ішлося про людей, що не можуть знайти собі місце в світі чи втратили точку опори, то в наступному Шон Пенн звертається до того, хто це місце віднайшов... хоча й тут не обходиться без характерної для нього неоднозначності. «У дикій глухомані» (2007) за однойменним документальним романом Джона Кракауера досі лишається найуспішнішим його фільмом. Не в останню чергу завдяки вдало обраній темі, що зрезонувала з близьким багатьом почуттям втоми від цивілізації з її матеріальними благами. Історія в основі фільму доволі трагічна: в серпні 1992 року, в аляскинській глушині, у покинутому автобусі було знайдено тіло померлого від отруєння та виснаження юнака. То був Кріс Мак-Кендлесс, освічений нащадок заможної й впливової родини, що відмовився від родинних і соціальних зв'язків, позбувся своїх документів і грошей та під псевдо «Александр Суперволоцюга» два роки мандрував США й Мексикою. Історія новітнього пустельника, за всього трагізму й контроверсійності, захоплювала й зачаровувала. Шон Пенн спромігся дати їй адекватне вираження, поєднавши талант і харизму виконавця Емілія Гірша із величними американськими краєвидами, неординарними і симпатичними персонажами другого плану та неспішним оповідним ритмом, що дозволяв глядачеві ніби прожити з Александром ці два короткі, але насичені роки.

Після найкращого фільму – найгірший. «Останнє обличчя» (2016), мабуть, можна вважати найбільш «голівудським» за змістом і манерою... що черговий раз показало: Шон Пенн як сценарист і режисер – таки митець «авторського», «незалежного» плану. Драма про роман керівниці гуманітарної організації й лікаря у декораціях Західної Африки за участі Шарліз Терон, Хав'єра Бардема й Жана Рено, з прем'єрою на Каннському фестивалі, зазнала нищівної критики. Авторів дорікали за те, що справжні проблеми регіону – військові конфлікти та бідність – виявилися тлом для банальної любовної історії⁴.

Минулого року вийшов його ігровий фільм «День прапора» за мемуарами Дженніфер Фогель, де він сам знявся зі своєю дочкою, акторкою і моделлю Ділан Пенн. Тут варто згадати, що його родина загалом мистецька. Батьки – акторка Айлін Райан і актор та режисер Лео Пенн; в окремих про-



Шон Пенн на сході України

ектах батько і син перетиналися: однією з перших в кар'єрі майбутньої зірки була роль у масовці культового серіалу «Маленький будиночок у прерії», серед режисерів якого був Пенн-старший⁵, згодом Шон з'явиться в його ж «Суді в Берліні» (1988); у свою чергу, Лео Пенн зіграє роль другого плану у «Постовому на перехресті». Старший брат Майкл – музикант, молодший Кріс був актором (відійшов у засвіти 2006 року). Нарешті, акторками є колишні дружини Пенна: Мадонна, мати обох його дітей Робін Райт і Лейла Джордж. У «Дні прапора» йдеться про стосунки батька і дочки (зіграних Пенном і Ділан), а також... про стосунки людини із її залежністю. Шон Пенн грає шахрая й фальшивомонетника, й інакше, ніж залежністю, не назвеш цю його «професію», до якої він знов і знов повертається. Тут виконавець знов звертається до образу амбівалентної, притягальної людини поза законом.

На світовій політичній арені

Окремий бік діяльності Шона Пенна – соціальний і політичний активізм. Актор був послідовним критиком політики Джорджа Буша-молодшого, зокрема війни в Іраку. Є в його послужному списку і такі неоднозначні моменти, як висловлення симпатії до венесуельського президента Уго Чавеса (2012). Також займався Пенн і гуманітарною діяльністю: допомагав жертвам урагану «Катріна» (2005), землетрусу на Гаїті (2010), паводку в Пакистані (2012). Він – фундатор благодійної організації CORE (Community Organized Relief Effort), що брала участь в боротьбі з наслідками гаїтянського землетрусу й урагану «Метью», а під час пандемії коронавірусу підключилася до поширення безкоштовних тестів. І – Україна. Ще в листопаді минулого року Шон Пенн планує зняти документальну стрічку про Україну: для цього він побував у Києві⁶ та Приазов'ї, спілкувався з українськими військовими⁷. Згодом актор розповість про почат-

⁴ Lang B. Sean Penn's 'The Last Face' Ripped Apart on Twitter After Cannes Debut // <https://variety.com/2016/film/markets-festivals/sean-penn-last-face-cannes-1201779504/>

⁵ 'Little House on the Prairie': The Uncredited Role Sean Penn Played in the Series // <https://outsider.com/entertainment/little-house-on-the-prairie-uncredited-role-sean-penn-played-series/>

⁶ Новини світу: Шон Пенн уперше приїхав до України // <https://www.youtube.com/watch?v=oQ3vCYldak&t=177s>

⁷ https://m.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2070884383080808&id=453559011480028



Шон Пенн у фільмі «Тасмична річка». Режисер Клінт Іствуд. США, 2003.

ковий етап роботи над фільмом: «Спочатку я зустрівся з ним [Володимиром Зеленським] по зуму, перед тим, як загроза чогось більшого за війну на кордоні стала реальною. Це було на початках пандемії в США. Ми розпочали обговорення можливого документального фільму про його країну, що не фокусувався лише на війні. Та відтоді ми багато обмінювались думками. Потім я поїхав і зустрівся з ним особисто напередодні вторгнення...»⁸.

Збираючи матеріал для свого нового фільму, актор 24 лютого був в Україні, хоч його й попереджали про ймовірний російський наступ⁹. Пенн негайно висловив свою підтримку, побував в Офісі Президента України, на прес-брифінгу. ОП відзначив у фейсбук-дописі: «... Шон Пенн сьогодні серед тих, хто підтримує Україну в Україні. Наша країна вдячна йому за такий прояв сміливості й чесності. [...] Шон Пенн демонструє мужність, якої бракує багатьом іншим, зокрема західним політикам. Що більше зараз у нашій країні таких людей, справжніх друзів України, які підтримують боротьбу за свободу, то швидше можна буде зупинити віроломний напад Росії [...]»¹⁰.

Наступного дня кінематографіст опублікував заяву: «Вже є брутальна помилка із забраними життями й розбитими серцями, і, якщо не поступиться, гадаю, пан Путін зробить найжахливішу помилку для всього людства». Далі актор зазначив, що президент і народ України «постали історичними символами сміливості й принциповості»¹¹. За кілька днів кінематографіст покинув Україну, але наприкінці березня повернувся: відвідав Львівщину, і в рамках цього візиту CORE долучилася до допомоги біженцям на Львівщині та в поль-

⁸ Ryan R. Sean Penn // <https://hollywoodauthentic.com/sean-penn/>
⁹ Sean Penn Says He Was Told to 'Get the F*ck Out' of Ukraine While Filming Documentary //

<https://www.indiewire.com/2022/04/sean-penn-told-to-get-the-fuck-out-of-ukraine-1234718130/>

¹⁰ <https://www.facebook.com/photo/?fbid=329122425911295&set=a.299186838904854>

¹¹ Burton J. Sean Penn In Ukraine: Putin Has Made a 'Horrible Mistake', Urges U.S. to Fight // <https://www.newsweek.com/sean-penn-statement-ukraine-putin-america-fight-1682959>

ському Кракові. Наприкінці червня митець знову був у воюючій Україні, відвідавши не лише Київ, а й Бучу та Ірпінь, а також Одещину, Дніпропетровщину, Львів.

Втім, цим його підтримка України не обмежилася. Він долучився до збору коштів (у Лос-Анджелесі організований ним благодійний вечір зібрав 2,5 млн доларів¹²), а найголовніше – повів активну інформаційну кампанію, виступаючи на підтримку України у різних інтерв'ю, закликаючи політиків і звичайних американців не полишати її в біді і тим відстоювати також власні цінності. Деякі заяви звучали досить екстравагантні, майже в дусі деяких його ролей: то Шон Пенн закликав дати президентові Зеленському слово на врученні «Оскара», погрожуючи в разі відмови знищити власні статуєтки¹³; то закликав світових багатіїв закупити для українських ВПС літаки¹⁴ чи й просто закрити небо над Україною¹⁵. Проте важливо, що митець піднімав інформаційну хвилю, ставив незручні питання, нарешті, підігрівав інтерес звичайних глядачів до таких далеких від них географічно подій. Більше того, озвучив дуже важливе послання, що допомагало його глядачам ідентифікувати українців як «своїх»: «Ці люди борються за мрії та сподівання усіх нас, американців»¹⁶.

Шона Пенна було відзначено орденом «За заслуги» III ступеня указом Президента України від 23 серпня 2022 року, серед низки інших світових діячів. До речі, не оминула його своєю «нагородою» і росія: митець опинився в санкційному списку осіб, яким заборонено в'їзд до країни.

Ось так кінематографіст сам опинився у вирі подій які хотів фільмувати. А наостанок – фінальна цитата від Шона Пенна, резюме його творчості як кінематографіста й активіста: «Але все, в чому мені доводиться брати участь – від фільмів до подорожей в Україну – все це здається мені частиною однієї структури. Це як будувати будинок. Я знаю, як забити цвях у дерево, я знаю, як виміряти деревину і розпилити її. Я знаю, як будувати основне, поки не прийде хтось, хто знає краще. Так само я знаю, як закласти фундамент як актор, як ліквідатор наслідків стихійних лих, як засновник організації тощо. Як режисер, як сценарист у кіно – це все те саме»¹⁷.

¹² Zelensky spoke at a Ukraine benefit auction organised by Sean Penn. John Legend played and the audience gave \$2.5 million // <https://www.businessinsider.com/zelensky-spoke-at-sean-penn-ukraine-fundraiser-raised-1m-2022-6>

¹³ Sean Penn says Ukraine 'is going to win this thing' // <https://www.theguardian.com/film/2022/apr/06/sean-penn-says-ukraine-is-going-to-win-this-thing>

¹⁴ Один мільярд міг би завершити цю війну в Україні, – Шон Пенн // https://kino.24tv.ua/odin-milyarder-mig-bi-zavershiti-tsyunyynu-ukrayini-shon-penn_n1932531

¹⁵ <https://twitter.com/SeanPenn/status/1503781864686845954>

¹⁶ Gulate A. Sean Penn Is Working on a Documentary in Ukraine ... Right Now // <https://www.vulture.com/2022/04/sean-penn-documentary-ukraine.html>

¹⁷ Ryan R. Sean Penn // <https://hollywoodauthentic.com/sean-penn/>